

UDK: 323.28:343.988

POMOĆ I PODRŠKA ŽRTVAMA TERORIZMA - MEĐUNARODNI STANDARDI

Stručni članak

Primljeno/Received: 15. 10. 2023.

Prihvaćeno/Accepted: 30. 5. 2024.

Lejla ČOPELJ

Sažetak

Prema dostupnim podacima sigurnosnih agencija i rezultatima istraživanja, terorizam predstavlja vodeći sigurnosni izazov širom svijeta, kao jedan od najsloženijih, najizazovnijih i najopasnijih političko-sigurnosnih fenomena. Terorističke organizacije ili grupe, svoje destruktivne aktivnosti usmjeravaju na civilne ciljeve kako bi nanijele gubitke, izazvale strah i nesigurnost među stanovništvom te kako bi poslale poruke vladama o važnosti ispunjenja svojih radikalnih ciljeva. Zbog terorističkih napada velikih razmjera širom svijeta s početka XXI vijeka, borba protiv terorizma pobuđuje sve veću svijest stručne javnosti, a s tim u vezi pomoć i podrška žrtvama terorizma zauzimaju sve više mjesta i pažnje kako u međunarodnim instrumentima tako i domaćem zakonodavstvu država.

U teoriji postoji na destine definicija terorizma ali ne i jedinstvena i usaglašena. Uviđom u veliki broj definicija kreiranih od strane međunarodnih organizacija i akademske zajednice možemo zaključiti da sve definicije imaju najmanje tri glavne zajedničke karakteristike: namjeru prouzročenja smrti ili ozbiljne tjelesne ozljede te oštećenje imovine, mete su često nasumične odabrane osobe, posebno civili, sa svrhom da se zastraši stanovništvo ili prisili vladu ili međunarodnu organizaciju da učini ili da se suzdrži od činjenja nekog djela.

Kao što je teško postići konsenzus oko definicije terorizma, također se čini problematičnim definisati pojam 'žrtve' u kontekstu terorističkih napada. Postoje tri glavna pitanja i područja za analizu i izučavanje u oblasti pomoći i podrške žrtvama terorizma: specifične potrebe žrtava terorizma, razlike u učinku različitih oblika terorizma na žrtve te pitanje da li specifičnost napada zaslužuje različite pristupe žrtvi.

Ključne riječi

terorizam, napad, žrtva, pomoć, podrška

1. UVOD

Terorizam kao vodeći sigurnosni izazov modernog doba, složena fenomenologija sa znatnim brojem pojavnih oblika, primjetna subjektivnost u pristupu, prepoznavanju motiva počinjenja, identificiranje elemenata na temelju kojih se cijeni da li je neko djelo terorizam ili nije, u velikoj mjeri komplikuju jedinstvenu konceptualizaciju ovog fenomena. Različiti pristupi u nastojanjima definisanja terorizma doprinose i neusaglašenosti definisanja pojma "žrtve" terorizma i pristupa u pogledu identificiranja potreba žrtava terorizma i kreiranja mjera i aktivnosti pomoći i podrške. Uzimajući u obzir sve karakteristike terorističkih napada u svim pojavnim oblicima, viktimizacija u okviru terorističkog nasilja nesporno se može smatrati jednom od najtežih i najsloženijih potreba za postojanjem posebnih standarda pomoći i podrške žrtava terorizma. Ipak, ova tema je predmet određenih debata. Dok se, s jedne strane, smatra da su ove žrtve pretrpjele specifičnu viktimizaciju koja zahtjeva razvijanje specifičnih standarda pomoći i podrške, s druge strane se nailazi na stajališta da sve žrtve zločina, uključujući i žrtve terorizma, zaslužuju jednak tretman, bez diskriminacije, te da razvijanje posebnih standarda za žrtve terorizma nije obavezujuće i dovoljno je da se one tretiraju kao jedna od vulnerabilnih kategorija žrtava. U skladu s tim u međunarodnim dokumentima koji se odnose na pomoć i podršku žrtavama, kao i u okviru različitih međunarodnih i regionalnih inicijativa, žrtve terorizma se najčešće tretiraju bez razlike u odnosu na ostale kategorije žrtava kriminaliteta. S toga, cilj ovog rada jeste pregled relevantnih međunarodnih instrumenta u oblasti pomoći i podrške žrtvama općenito sa posebnim fokusom na žrtve terorizma i obaveze država da iste inkorporiraju u domaće normativne akte.

Različit pristup zaštiti i podršci žrtava terorizma u odnosu na ostale žrtve kriminaliteta trebalo bi da bude argumentovan specifičnošću njihovih potreba. Pored masovne viktimizacije, ubistava i ranjavanja velikog broja ljudi i ogromne materijalne štete koju po pravilu proizvode, teroristički akti ostavljaju i izuzetno teške psihičke posljedice kako na direktne, tako i na indirektno žrtve. Potrebe za medicinskom i psihološkom pomoći, materijalnom podrškom, kao i zaštitom od reviktimizacije i sekundarne viktimizacije u okviru krivičnog postupka i izvan njega, zahtjevaju uspostavu posebnih procedura za reparaciju i zaštitu žrtava terorizma koje uključuju posebne standarde medicinske, pravne i socijalne, kratkoročne i dugoročne pomoći i podrške. Obilježja i specifičnosti viktimizacije i potrebe žrtava iako podrazumjeva različite manifestacije teških zločina (ubistva, ranjavanja, otmice, uzimanje talaca i dr.), viktimizacija usljed terorističkih akata nije poprimila dovoljno akademske pažnje ni pažnje šire javnosti. Uprkos ekstremnoj patnji i tragičnom iskustvu kroz koje su prošle, žrtve se često osjećaju kao statističke brojke u medijskim izveštajima, dok je velika pažnja usmjerena na učinioce. Žrtve koje su preživjele teroristički napad trpe teške, dugotrajne i nerijetko ireverzibilne zdravstvene posljedice usljed tjelesnog povrijeđivanja, kao i ozbiljne i dugoročne psihičke i socijalne posljedice, koje pogađaju i njihove bližnje. Premda gotovo da nema krivičnog djela koje kod žrtve neće izazvati osjećaj zloupotrijebljenosti i iskorištenosti zarad potrebe ili interesa drugog, teroristički akt, naročito onaj izvršen prema nasumično odabranim žrtvama, nesumnjivo je oblik viktimizacije koji takva osjećanja maksimalno intenzivira. Ona mogu dalje biti produbljena nesenzitivnim odnosom profesionalaca u okviru krivičnog pravnog sistema, medija i drugih subjekata. Teroristički akt žrtve doživljavaju kao katastrofu – on nastupa bez upozorenja, a žrtve se suočavaju s ekstremnom egzistencijalnom prijetnjom i odsustvom svake kontrole nad situacijom. Na takvu viktimizaciju one će reagovati na različite načine. Neposredno nakon incidenta, žrtve su preplavljene intenzivnim emocionalnim stanjima poput šoka, anksioznosti, konfuzije, tuge i žaljenja.

S početka XXI vijeka borba protiv terorizma se nameće kao imperativ nakon terorističkih napada velikih razmjera širom svijeta, pa je i posebna pažnja usmjerena na žrtve terorizma. Pravni instrumenti međunarodnih tijela poput Evropske Unije, Vijeća Evrope i Ujedinjenih naroda koji se odnose na žrtve terorizma relativno su apstraktni ili uključuju žrtve terorizma pod širim naslovom žrtava zločina općenito. Osim toga, politike i zakonodavstvo koje se odnosi na žrtve zločina ili žrtve terorizma znatno variraju na domaćoj razini. U tom kontekstu, u ovom radu biće predstavljen pregled relevantnih dokumenta, instrumenta i smjernica međunarodnih organizacija s ciljem sagledavanja postojećih standarda za pomoć i podršku žrtvama terorizma. Instrumenti kreirani od strane međunarodnih organizacija u osnovi služe državama članicama za uspostavljanje opsežnijih standarda uz uvažavanje nacionalnog normativnog okvira te posebno naglašavanje potrebe za kontinuiranom pomoći, pristupu pravdi i obeštećenju žrtvama terorizma.

Obzirom na navedeno, može se konstatovati da su žrtve terorističkih krivičnih djela ipak posebna kategorija žrtava i potrebna im je zaštita, podrška i pomoć u skladu sa njihovim posebnim potrebama kao i pristup pouzdanim informacijama. Preživjeli moraju biti sigurni, dobiti hitnu medicinsku i psihološku pomoć i hranu. Nakon faze prvog odgovora trebala bi uslijediti faza srednjoročne, a kasnije i dugoročne podrške koja zahtijeva učinkovitu koordinaciju i planiranje kako bi se optimalno odgovorilo na potrebe žrtava.

Budući da su teroristički napadi usmjereni na velike skupine ljudi, žrtve često mogu biti iz drugih zemalja, a ne samo iz zemlje u kojoj se napad dogodio. Prekogranična saradnja između vlasti stoga je ključna kako bi se osiguralo da sve žrtve terorizma budu dobro informisane i dobiju potrebnu pomoć, bez obzira na to gdje žive. Ovdje svakako treba istaći važnost diplomatko-konzularne pomoći ugroženim građanima izvan matične države.

Za potrebe ovog rada analiziran je dostupan međunarodni okvir koji obuhvata dokumente i smjernice u oblasti pomoći i podrške žrtvama terorizma kao i važeći normativni okvir Bosne i Hercegovine sa nagalskom na obaveze države članice Vijeća Evrope (VE), Ujedinjenih naroda (UN), Organizacije za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE) te države kandidata za članstvo u Evropskoj uniji (EU).

2. ŽRTVE TERORIZMA

Budući da terorizam spada među najsloženije, najizazovnije i najopasnije političko-sigurnosne fenomene modernog doba, da terorističke organizacije svoje destruktivne aktivnosti usmjeravaju na civilne ciljeve kako bi nanijele gubitke, izazvale strah i nesigurnost među civilnim stanovništvom i da bi poslale poruke vladama o važnosti ispunjenja svojih radikalnih ciljeva, terorizam je krivično djelo koje se ne može opravdati ni pod kojim okolnostima. S toga žrtve terorističkih krivičnih djela treba smatrati posebnom kategorijom, zato što žrtve terorizma trebaju zaštitu, podršku i pomoć u skladu sa svojim posebnim potrebama. Uzimajući u obzir sve karakteristike terorističkih napada u svim pojavnim oblicima, viktimizacija u okviru terorističkog nasilja nesporno se može smatrati jednom od najtežih i najsloženijih potreba za postojanjem posebnih standarda pomoći i podrške žrtava terorizma.

Različiti pristupi u nastojanjima definisanja terorizma doprinose i neusaglašenosti definisanja pojma "žrtve" terorizma i pristupa u pogledu identificiranja potreba žrtava terorizma i kreiranja mjera i aktivnosti pomoći i podrške. Kao što je teško postići konsenzus oko definicije terorizma,

također se čini problematičnim definisati pojam 'žrtve' u kontekstu terorističkih napada. Analizirajući različite pristupe u identifikaciji žrtava terorizma i njihovih potreba možemo reći da postoje tri glavna pitanja i područja za analizu i izučavanje u oblasti pomoći i podrške žrtvama terorizma:

- specifične potrebe žrtava terorizma,
- razlike u učinku različitih oblika terorizma na žrtve, te
- da li specifičnost napada zaslužuje različite pristupe žrtvi.

Općenito govoreći o žrtvama krivičnih djela nedvojbeno je da one imaju više zajedničkih potreba, bez obzira na prirodu krivičnog djela, kao što su: poštovanje, sigurnost, zaštita, informisanje i podrška. Međutim, žrtve krivičnog djela terorizma i njima bliske osobe mogu, pored navedenog, imati i posebne potrebe zbog specifične prirode ovog djela. Te potrebe treba prepoznati u kontekstu individualnih potreba u svakom pojedinom slučaju.

Budući da su žrtve terorizma najčešće civili i slučajna meta napada, doživljavaju to veoma traumatično i teško im je razumjeti i prihvatiti da je baš njih sve to snašlo uz neizostavno pitanje "zašto?". Veliko interesovanje javnosti i medija za terorističke akte, posljedice, učinioce, žrtve, još više može pogoršati njihovu ionako tešku situaciju.

Svjedoci smo da je terorizam postao veliki globalni problem, a žrtve terorizma su iz dana u dan sve brojnije. Svake godine nedužni ljudi postaju meta terorističkih napada diljem svijeta. Ovi napadi ne uzrokuju samo smrt i razaranje, već ostavljaju i trajne posljedice na porodice žrtava i pogođene zajednice što daje prostora za identifikaciju i klasifikaciju primarnih, sekundarnih i tercijarnih žrtava. Također je prepoznato da se žrtve terorizma često suočavaju sa značajnim izazovima u pogledu pristupa neophodnim alatima, mjerama i resursima podrške i pomoći. Mnogi preživjeli pate od fizičkih ozljeda, psihičkih trauma i finansijskih poteškoća kao posljedicu napada. Ključno je da države osiguraju pružanje odgovarajuće pomoći onima koji su pogođeni terorizmom, uključujući medicinsku skrb, psihosocijalnu pomoć, usluge savjetovanja, pravovremeno informisanje, uključivanje u pravosudne procese i pripremu za svjedočenje kao i finansijsku naknadu.

U Globalnoj strategiji UN-a za borbu protiv terorizma 2006.godine (GTCT UN, 2006) koja se izravno se bavi pitanjem žrtava terorizma, navedene su mjere za suprotstavljanje širenju terorizma, uključujući i to kako se suprotstaviti "dehumanizaciji žrtava terorizma u svim njegovim oblicima i manifestacijama". Također se potiče stvaranje nacionalnih sistema pomoći, koji bi "promovisali potrebe žrtava terorizma i njihovih porodica te olakšali normalizaciju njihovih života". To posebno podstiče Ured Ujedinjenih Nacija za droge i kriminal (UNODC) koji radi zajedno s državama članicama na jačanju provedbe nacionalnog zakonodavstva i politika koje podržavaju i štite žrtve terorizma, a u bliskoj saradnji s vladama, organizacijama žrtava i organizacijama civilnog društva.

Mreža za podizanje svijesti o radikalizaciji u okviru Radne grupe glas žrtava terorizma (RAN VVT) razvila je Priručnik: „Glas žrtava terorizma“ koji je kompilacija iskustava podjeljenih tokom sastanaka RAN VVT od 2012. do 2015. godine. Sve žrtve, organizacije žrtava, praktičari i stručnjaci koji su prisustvovali sastancima dali su svoj doprinos ovom priručniku.

Na temelju podijeljenih iskustava i preporuka iz navedenog Priručnika može se zaključiti da žrtve terorizma imaju zajedničko traumatsko iskustvo te da dijele lična osjećanja i patnje koje slijede posle terorističkog napada. Međutim, postoje i različite okolnosti. Na primjer, neke

žrtve su izložene opasnosti od ponovljene viktimizacije, neki uspijevaju da nastave život uprkos doživljenom iskustvu, dok ostale ne. Pored toga, često se razlikuju politička situacija u zemlji ili regionu kao i javno mišljenje o konkretnom terorističkom napadu što značajno utiče na same žrtve i njihovu adaptaciju nakon pretrpljenog napada.

Također, postavlja se pitanje kako žrtve terorizma mogu dati svoj doprinos u borbi protiv nasilnog ekstremizma čime bi im se dalo na značaju i proaktivnom društvenom angažmanu. Mnoge žrtve terorizma žele da učestvuju u pozitivnim akcijama kako bi spriječile da se ponove događaji koji su za njih bili traumatsko iskustvo. Neke žrtve organizuju dan sećanja u čast žrtava terorističkog napada, dok se ostale povezuju sa žrtvama drugih napada ili sa zajednicama. Žrtve terorizma bi trebale biti predstavnici i ambasadori javnog sjećanja u svrhu razvijanja svijesti o radikalizaciji i sprečavanju nasilnog ekstremizma.

Uzimajući u obzir činjenicu da se uticaj terorizma proteže mnogo šire od kruga onih koji su izravno pogođeni napadima te da strah i tjeskoba uzrokovani ovim incidentima mogu imati negativan uticaj na cijele zajednice, to može dovesti do povećane diskriminacije, predrasuda i društvenih podjela. Ključno je da se pozabavimo ovim problemima i radimo na stvaranju otpornijeg društva koje je u stanju izdržati prijetnju od terorizma bez ugrožavanja temeljnih vrijednosti i sloboda. To zahtijeva višestruki pristup koji uključuje ne samo provedbu zakona i sigurnosne mjere, već i obrazovanje, dijalog i angažman cijelih zajednica da preuzmu aktivnu ulogu u sprječavanju terorizma i promicanju mira, kako bi se što uspješnije suprostavili negativnim uticajima i izazovima XXI vijeka.

3. MEĐUNARODNI INSTRUMENTI U OBLASTI POMOĆI I PODRŠKE ŽRTVAMA TERORIZMA

Iako ne postoji jasna definicija „žrtve terorističkog akta“ u međunarodnom pravu, brojne međunarodne deklaracije potvrđuju dužnost i obavezu država da osiguraju pravni lijek žrtvama kršenja ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava.

Analizom instrumenata UN-a, Vijeća Evrope, Evropske unije i OSCE-a identificiraju se dva ključna dijela pravnog okvira koji regulišu prava i tretman žrtava terorizma. Jedan se odnosi na obaveze država i prava žrtava koja postoje prema zakonu o ljudskim pravima za pružanje djelotvornog pravnog lijeka, a drugi se odnosi na pravne lijekove koji postoje prema nacionalnom i međunarodnom krivičnom pravu, bilo da se temelje na posebnim instrumentima za terorizam ili na općim instrumentima poput onih koji uređuju teška kršenja ljudskih prava kao što su zločini protiv čovječnosti. Među ljudskim pravima žrtava i svjedoka u pitanju su pravo na život, sigurnost, tjelesni i psihički integritet, poštovanje privatnog i obiteljskog života te zaštita dostojanstva i ugleda.

3.1. Instrumenti Ujedinjenih naroda

Sveobuhvatna artikulacija dužnosti i obaveza država da osiguraju pravni lijek žrtvama kršenja ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava nalazi se u Deklaraciji UN-a o temeljnim načelima pravde za žrtve kriminala i zloupotrebe ovlasti iz 1985.godine (Deklaracija UN,1985.) i to je najopsežniji instrument o pravdi za žrtve. Pruža smjernice o mjerama koje bi trebalo poduzeti na nacionalnoj, regionalnoj i međunarodnoj razini kako bi se poboljšao pristup pravdi i poštenom postupanju, restituciji, naknadi, zaštiti i pomoći žrtvama kriminala i zlouporabe ovlasti.

U članu 1. Deklaracije UN (1985), pod pojmom „žrtve“ podrazumijevaju se lica koja su pojedinačno ili kolektivno pretrpjela štetu, uključujući tjelesne i duševne povrede, emocionalnu patnju, materijalni gubitak ili znatno ugrožavanje osnovnih prava zbog činjenja ili nečinjenja koja predstavljaju kršenje krivičnih zakona država članica, uključujući i one zakone kojima se zabranjuju krivična djela zloupotrebe vlasti.

Član 2.: Svako lice može se smatrati žrtvom prema ovoj Deklaraciji, bez obzira na to da li je počinitelj djela identificiran, da li je uhapšen, da li se protiv njega vodi sudski postupak ili je proglašen krivim i bez obzira na njegovo srodstvo sa žrtvom. Izraz „žrtva“ također obuhvaća po potrebi i blisku porodicu i izdržavana lica neposredne žrtve i lica koja su pretrpjela štetu pomažući žrtvama koje su se našle u nevolji ili sprečavajući da dođe do žrtava.

Član 3.: Odredbe ovog stavka primjenjuju se na sva lica bez ikakve razlike, poput rasne pripadnosti, boje, spola, starosti, jezika, vjeroispovijesti, državljanstva, političkog ili drugog mišljenja, kulturnih uvjerenja ili praksi, imovnog stanja, porodičnog porijekla ili porodičnog stanja, etničkog ili socijalnog porijekla i invaliditeta.

Osim ove univerzalne Deklaracije, postoji nekoliko alata Ujedinjenih naroda za pomoć državama u jačanju nacionalnih pristupa putem utvrđivanja relevantnih postojećih međunarodnih normi i standarda kao i nacionalnog zakonodavstva, kako bi se bolje podržale i zaštitile žrtve terorizma.

UN-ov Ured za ljudska prava razvija smjernice i provodi istraživanja o suvremenim pitanjima koja se odnose na ljudska prava i borbu protiv terorizma, kao što je korištenje tehnologije u borbi protiv terorizma i novi oblici nasilnog ekstremizma te daje preporuke u vezi sa obavezom država da promiču i štite ljudska prava i temeljne slobode dok poduzimaju mjere za borbu protiv terorizma.

Protuteroristička akcija UN-a temelji se na Globalnoj strategiji za borbu protiv terorizma (GCTS). Nakon osnivanja Ureda za borbu protiv terorizma 2017., UN-ova organizacija za ljudska prava omogućila je koordinaciju s državama članicama i savjetovala o strategijama izgradnje kapaciteta za domaće institucije. To je dovelo do daljnje suradnje, koordinacije i pomoći u razvoju protuterorističkih inicijativa usklađenih s ljudskim pravima.

Ured Ujedinjenih naroda za borbu protiv terorizma (UNOCT), Međuparlamentarna unija (IPU) i Ured Ujedinjenih naroda za droge i kriminal (UNODC) u saradnji sa državama članicama, međunarodnim i regionalnim organizacijama, nevladinim i organizacijama civilnog društva, udruženjima žrtava i žrtvama izradio je Model zakonskih odredbi za podršku zaštiti prava žrtava terorizma.

Modeli zakonskih odredaba predstavljeni u ovom dokumentu imaju za cilj da pomognu državama članicama u zaštiti prava i pružanju podrške potrebama žrtava terorizma u njihovim nacionalnim zakonima. Njihova svrha je dvostruka:

- da služi kao model za reviziju i modernizaciju postojećih zakona i procedura u vezi sa tim žrtvama terorizma i izradi zakona tamo gde zakon ne postoji; i
- sistematizovati postojeće dobre prakse i promovisati harmonizaciju zakonodavstva koje podržava i štiti žrtve terorizma na međunarodnom nivou, u skladu sa nedavnim napretkom u ovoj temi.

Model zakonskih odredbi zasnovan je na postojećim međunarodnim normativnim okvirima koji se odnose na žrtve zločina, teških kršenja ljudskih prava i teških kršenja međunarodnih

humanitarno pravo. Cilj im je osigurati jednak tretman svih žrtava i usmjereni su ka tome rješavanje njihovih potreba kao rezultat pretrpljene štete, bez razlike u korijenskim uzrocima njihovu štetu.

Generalna skupština UN-a usvojila je i niz važnih rezolucija koje priznaju prava i potrebu za pružanjem pravnih lijekova za žrtve i preživjele terorizma.

U I stubu Plana akcije usvojenog u Globalnoj strategiji Ujedinjenih nacija za borbu protiv terorizma, države članice se obavezuju da će „razmotriti uspostavljanje, na dobrovoljnoj osnovi, nacionalnih sistema pomoći koji bi promovisali potrebe žrtava terorizma i njihovih porodica i olakšali normalizaciju njihovih života. U tom smislu, podstiču se države da zatraže od UN-a da im pomogne da razviju takve nacionalne sisteme.

U osvrtu na Globalnu antiterorističku Strategiju iz 2018. godine, Generalna skupština UN-a pozvala je Ujedinjene nacije i druge međunarodne i regionalne organizacije “da pojačaju svoje napore da pruže, na zahtjev, tehničku pomoć za izgradnju kapaciteta država članica u razvoju i implementaciji programa pomoći i podrške žrtvama terorizma”.

Rezolucija Generalne skupštine UN-a (73/305, 2019. godine), naglašava posvećenost država članica žrtvama, posebno pozivajući na razvoj sveobuhvatne planove pomoći žrtvama terorizma, za rješavanje njihove trenutne, kratkoročne i dugoročne potrebe za olakšanjem i rehabilitacijom. Rezolucija također poziva Ured Ujedinjenih naroda za borbu protiv terorizma (UNOCT) i Ured Ujedinjenih naroda za droge i kriminal (UNODC) na izgradnju kapaciteta država članica da pomognu žrtvama, uključujući pružanje tehničke pomoći.

U svom izvještaju o napretku u pružanju podrške žrtvama terorizma u sistemu UN-a (A/74/790), Generalni sekretar Ujedinjenih nacija sugerise da bi „države članice također trebale da razmotre razvoj nacionalnog zakonodavstva koje se posebno bavi pravima, interesima i potrebama žrtava terorizam” u obliku modela zakona, dobre prakse i naučenih lekcija. Dodaje se također, da „Ujedinjene nacije su i dalje spremne da podrže države članice u tom pogledu, uključujući razvoj modela zakonodavstva”. U izvještaju se također naglašava važnost razvoja nacionalnih planova pomoći te naglašava komplementarna priroda nacionalnog zakonodavstva i uspostavljanje sveobuhvatnih nacionalnih planova pomoći za očuvanje prava žrtava i podršku njihovim potrebama, kao i opcija za mehanizme finansiranja za podršku ovim naporima.

3.2. Instrumenti Evropske unije

Kako je navedeno u Priručniku Evropske Unije o žrtvama terorizma (2021), koji je razvila skupina stručnjaka, terorizam se neprekidno razvija kako se njegovi počinitelji, metode i ciljevi mijenjaju. Obilježja napada utiču na razmjere odgovora, a učinak napada utiče na njegove žrtve i povezane lokalne, regionalne, nacionalne ili međunarodne zajednice. Opasnost od terorizma u posljednje je vrijeme velik problem u Evropskoj uniji i u ostatku svijeta. Gotovo redovita pojava terorističkih napada, neovisno o tome radi li se o bombašima samoubicama ili o nekoj drugoj vrsti terorizma, duboko je potresla društvo, posebno jer se građani Unije u takvim situacijama često nalaze izvan granica svoje zemlje, pa čak i izvan granica Unije. Način na koji vlade, organizacije i pojedinci neposredno reagiraju na napad i način na koji se žrtvama kasnije pruža podrška važni su za oporavak žrtava terorističkih napada.

Cilj ovog Priručnika pružiti pomoć u praktičnoj provedbi postojećeg zakonodavstva Unije na temelju iskustva stečenog u odgovorima na prethodne terorističke napade. Struktura priručnika:

Prvo poglavlje Priručnika usmjereno je na prava žrtava terorizma. Ono započinje uvodom u područje primjene prava žrtava u okviru pravila Unije, zatim definira potrebe žrtava u odnosu na ta prava te završava dodatnim informacijama, koje uključuju dobru praksu u vezi s uspješnom provedbom i primjenom određenih prava u skladu s posebnim potrebama žrtava terorizma.

U drugom poglavlju priručnika razmatraju se dvije posebne skupine: prekogranične žrtve i djeca.

Treće poglavlje usmjereno je na praktične aspekte organizacije potpore žrtvama nakon terorističkog napada.

U četvrtom poglavlju opisane su djelatnosti Stručnog centra EU-a za žrtve terorizma. Stručni centar EU-a za žrtve terorizma (EUCVT) osnovala je i njime upravlja Europska komisija. Zadatke Stručnog centra izvršava konzorcij na čelu kojeg je organizacija Victim Support Europe, a uključuje i Nacionalni psihotraumatski centar ARQ, Association française des Victimes du Terrorisme i Fondation Lenval.

Opći okvir za prava žrtava terorizma na nivou Evropske unije čine Direktiva Evropskog Parlamenta i Vijeća iz 2012. godine, o uspostavi minimalnih standarda za prava, podršku i zaštitu žrtava krivičnih djela (Direktiva o pravima žrtava), te odredbe Direktive EU o borbi protiv terorizma i Direktive EU o naknadi žrtvama krivičnih djela. Direktiva o borbi protiv terorizma šira je od Direktive o pravima žrtava u pogledu uspostavljanja službi za posebne potrebe žrtava terorizma. Države članice obvezane su tim instrumentima, imaju obavezu prenijeti ih u nacionalno zakonodavstvo i osigurati da se primjenjuju u praksi. Pri tome svaka država članica mora procijeniti kako provesti te odredbe, a da osigura da mjere budu prikladne za određenu situaciju i nacionalne okolnosti.

U Direktivi o pravima žrtava utvrđeni su minimalni standardi za prava, podršku i zaštitu žrtava kaznenih djela i opisana prava žrtava i članova njihove uže obitelji na informacije, podršku, zaštitu i prava u krivičnim postupcima. Direktiva o pravima žrtava odnosi se na žrtve svih krivičnih djela, no posebna je pažnja posvećena najugroženijim žrtvama, uključujući žrtve terorizma te se u određenim dijelovima se posebno fokusira na njih i traži od država članica da razmotre kako poboljšati zakonodavstvo i pravo na podršku.

Tako je u članu 2. Direktive o pravima žrtava od država članica zatraženo da razmotre kako poboljšati zakonodavstvo i praktične mjere podrške za zaštitu žrtava, uz poklanjanje posebne pažnje, kao prioritet, podrži svim žrtvama i priznavanju svih žrtava, uključujući žrtve terorizma.

U članu 8.: Odlukom Vijeća 2002/475/PUP od 13. juna 2002. o suzbijanju terorizma, prepoznato je da terorizam predstavlja jednu od najtežih povreda načela na kojima se temelji Unija, uključujući načelo demokratije, te je njome potvrđeno da terorizam između ostalog predstavlja i prijetnju slobodnom ostvarivanju ljudskih prava.

Član 16.: Žrtve terorizma pretrpjele su napade koji kao krajnju namjeru imaju nanošenje štete društvu. One stoga možda trebaju posebnu pažnju, podršku i zaštitu zbog posebne prirode krivičnog djela koje je nad njima počinjeno. Žrtve terorizma se mogu naći pod vrlo izraženim interesom javnosti i često trebaju društveno priznanje te postupanje s poštovanjem od strane društva. Države članice bi stoga trebale posebno uzeti u obzir potrebe žrtava terorizma i trebale bi nastojati zaštititi njihov dignitet i sigurnost.

3.3. Instrumenti Vijeća Evrope

Prema stanovištu Vijeća Evrope učinci terorizma na žrtve i članove njihovih užih obitelji zahtijevaju provedbu nacionalnih politika zaštite, financijske pomoći i naknade žrtvama, uključujući, na odgovarajući način, društveno priznanje patnje žrtava uz dužnost sjećanja.

Imajući ovaj cilj na umu te potvrđujući Smjernice o ljudskim pravima i borbi protiv terorizma, usvojenim 2002. godine, kao trajnu i univerzalnu referencu, naglašavajući član 13. Konvencije Vijeća Evrope o sprječavanju terorizma (2005.), podsjećajući na priručnik Ureda Ujedinjenih naroda za droge i kriminal iz 2012, prepoznajući važnu ulogu udruženja za zaštitu žrtava, uzimajući u obzir rad Upravnog odbora za ljudska prava (CDDH) koji je osim Revidiranog teksta Smjernica izradio i popratni dokument za njih, uz konzultacije s Odborom stručnjaka Terorizam (CODEXTER), Odbor ministara Vijeća Evrope donio je 19. maja 2017. godine svoje revidirane Smjernice o zaštiti žrtava terorističkih akata koje zamjenjuju akte donesene o istom predmetu 2005. te poziva države članice da ih koriste kao praktičan alat u cilju bolje zaštite ljudskih prava i temeljnih sloboda

Ove Smjernice imaju za cilj podsjetiti na mjere koje trebaju poduzeti države članice kako bi podržale i zaštitile temeljna prava svake osobe koja je pretrpila fizičku ili psihičku ozljedu kao posljedicu terorističkog čina, i, u odgovarajućim okolnostima, njihove uže obitelji. Ove osobe se smatraju žrtvama za potrebe ovih Smjernica.

Odbor je pozvao vlade država članica da osiguraju da se revidirane Smjernice distribuiraju svim nadležnim tijelima za borbu protiv terorizma i za zaštitu žrtava, kao i među predstavnicima civilnog društva.

Principi Smjernica:

1. Države bi trebale imati odgovarajući pravni i administrativni okvir uključujući odgovarajuće unutrašnje strukture, kako bi žrtve terorističkih akata mogle koristiti usluge i mjere propisane ovim Smjernicama.
2. Odobranje ovih usluga i mjera treba isključiti sve oblike proizvoljnosti, kao i svako diskriminatorno postupanje i ne smije ovisiti o identifikaciji, uhićenju, krivičnom progono ili osudi počinitelja terorizma.
3. Države moraju poštovati dostojanstvo te privatni i obiteljski život žrtava.

Vijeće Evrope uspostavilo je 4. novembra 2019. godine Mrežu kontakt tačaka zemalja članica za razmjenu proceduralnih informacija u vezi s pravnim položajem žrtava terorizma.

Uloga Mreže ogleda se i u omogućavanju brze i učinkovite razmjene informacija između relevantnih tijela države članice napada i država članica prebivališta žrtve.

3.4. Instrumenti OSCE-a

Stalno vijeće OSCE-a podsjećajući da Povelja OSCE-a o sprječavanju i borbi protiv terorizma proklamuje obavezu država članica da poduzmu mjere potrebne za sprječavanje terorističkih djela i zaštitu ljudska prava i temeljnih sloboda, posebno pravo na život svakog pojedinca u okviru svoje nadležnosti i akta u oblasti borbe protiv terorizma, prepoznajući potrebu jačanja solidarnosti sa žrtvama terorizma, koje su pretrpile tjelesnu ozljedu ili narušavanje zdravlja, te solidarnosti sa članovima obitelji osoba stradali od posljedica takvih napada, u skladu s nacionalnim pravom svake države, Vijeće OSCE-a usvojilo je Odluku o solidarnost sa žrtvama terorizma. Vijeće navedenom Odlukom:

1. Poziva države članice da istraže mogućnost uvođenja ili poboljšanja odgovarajućih mjera, u skladu s domaćim zakonodavstvom, za pomoć i podršku, uključujući i finansijsku, žrtvama terorizma i njihovim obiteljima; 2. Potiče države članice na saradnju s relevantnim civilnim organizacijama društvu u izražavanju solidarnosti i pružanju podrške žrtvama terorizma i njihovim obiteljima.

4. STRATEŠKI OKVIR BOSNE I HERCEGOVINE U OBLASTI PREVENCIJE I BORBE PROTIV TERORIZMA

Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je u novembru 2022. godine usvojilo Strategiju Bosne i Hercegovine za prevenciju i borbu protiv terorizma za period 2021. – 2026. godine (Strategija BiH, 2021-2026) koja predstavlja izraz posvećenosti institucija na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini (BiH) u prevenciji i borbi protiv terorizma te nasilnog ekstremizma i radikalizacije koji vode ka terorizmu, uz slijeđenje međunarodnih obaveza države kao članice Ujedinjenih nacija (UN), Vijeća Evrope (VE), Organizacije za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE), Antiterorističke koalicije te kandidata za članstvo u Evropskoj uniji (EU).

Iako jedinstvena i općeprihvaćena definicija terorizma do danas nije utvrđena, ova Strategija uzima u obzir Rezoluciju 1566 (2004) Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija (VSUN) koja definiše terorizam i terorističke akte kao „krivična djela, uključujući i djela protiv građana, počinjena s namjerom uzrokovanja smrti ili teške tjelesne povrede, ili uzimanja taoca, s ciljem izazivanja stanja terora u široj javnosti ili među grupom osoba ili određenih osoba, zastrašivanje stanovništva ili s ciljem prisiljavanja vlade ili međunarodne organizacije da učini ili ne poduzme potrebni čin, koji predstavljaju krivična djela u okviru i kako su definisane u međunarodnim konvencijama i protokolima u vezi s terorizmom, [i] koja se ni pod kojim okolnostima ne mogu opravdati razlozima političke, filozofske, ideološke, rasne, etničke, vjerske ili druge slične prirode.

Strategija BiH, 2021-2026 prepoznaje potrebu za razumijevanje iskustava muškaraca i žena kada su žrtve terorizma i nasilnog ekstremizma, kada ovakva djela potiču i čine te kada su korisnici penitencijarnih tretmana i programa. Strategija uzima u obzir kršenje ljudskih prava žena, rodno zasnovano nasilje nad ženama i djecom koje vrše ili na koje pozivaju terorističke i nasilno ekstremističke grupe. Prepoznata je i potreba za kontinuiranim unaprjeđenjem razumijevanja iskustava društvenog i političkog konteksta unutar kojeg se odigrava rodna dinamika.

Treće od ukupno četiri poglavlja Strategije odnosi se na oblast: “ODGOVOR/REAKCIJA na moguće terorističke napade i sanacija njihovih posljedica. Ovo poglavlje Strategije predviđa unaprjeđenje saradnje i koordinacije te izgradnja kapaciteta nadležnih struktura za mobilizovanje resursa institucionalnog, vojnog i privatnog sektora, kroz unaprjeđenje i operacionalizaciju dokumenta Plan civilno-vojne saradnje u slučaju terorističkog akta. Nadalje, u ovom poglavlju u smislu zaštite žrtava terorističkih i srodnih djela, predviđeno je da će se uspostaviti mehanizmi za svaki vid pomoći žrtvama, a posebno socijalna i zdravstvena pomoć. Navedeno upućuje na postojanje zadovoljavajućeg normativnog okvira Bosne i Hercegovine za uspostavu učinkovitog odgovora i reakcije na terorističke akte, što podrazumjeva i sistem podrške i pomoći žrtvama terorizma. Pred nadležnim institucijama je veoma zahtjevan ali veoma bitan i značajan posao kroz implementaciju Akcionog plana za provođenje Strategije koji je Vijeće ministara Bosne i Hercegovine usvojilo 23. 8. 2023. godine.

Akcioni plan za provođenje Strategije Bosne i Hercegovine za prevenciju i borbu protiv terorizma za period 2021.–2026. godine (AP BiH 2021-2026) detaljnije razrađuje poglavlje “ODGOVOR/REAKCIJA na moguće terorističke napade i sanacija njihovih posljedica, koje popisuje aktivnosti, mjerodavne institucije za realizaciju, indikatore, finansijska sredstva i vremenski okvir za realizaciju mjera (tabela 1).

Tabela 1. Poglavlje Odgovor/Reakcija na moguće terorističke napade i saniranje njihovih posljedica (AP BiH 2021-2026)¹

C.	Odgovor/Reakcija na moguće terorističke napade i saniranje njihovih posljedica			
	Mjerodavne institucije	Indikatori	Finansije	Rokovi
C.1.	U skladu sa pozitivnim propisima u Bosni i Hercegovini i međunarodnim standardima razvijati planove upravljanja u kriznim situacijama, kao i ciljano korištenje vojnih, civilnih i kapaciteta privatnog sektora u slučaju opasnosti i odgovora na terorističke napade uključujući razvijanje civilno vojne saradnje			
	Ministarstvo sigurnosti BiH, Ministarstvo obrane BiH, agencije za provođenje zakona u BiH, nadležne institucije entiteta i Brčko distrikta BiH	a) Izrađen plan civilno - vojne saradnje u odgovoru na terorističke napade i saniranju njihovih posljedica b) Održane zajedničke vježbe	– Budžetska sredstva mjerodavnih institucija – Donatorska sredstva	a) II kvartal 2024. godine b) Kontinuirano
C.2.	U sistemu zaštite i spašavanja i odgovora na terorističke napade jačati pravovremenu koordinaciju aktivnosti na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini te razmjenu operativnih, obavještajnih i policijskih podataka			
	Ministarstvo sigurnosti BiH, Ministarstvo obrane BiH, agencije za provođenje zakona u BiH, nadležne institucije entiteta i Brčko distrikta BiH	a) Izrađene standardne operativne procedure b) Održane zajedničke vježbe	– Budžetska sredstva mjerodavnih institucija – Donatorska sredstva	a) IV kvartal 2024. godine b) Kontinuirano
C.3.	Ojačati saradnju i pravovremenu razmjenu podataka s drugim državama te međunarodnim partnerima i organizacijama u oblasti odgovora na teroristički napad i posljedice napada			
	Ministarstvo sigurnosti BiH, agencije za provođenje zakona u BiH, nadležne institucije entiteta i Brčko distrikta BiH	a) Zaključeni novi sporazumi b) Efikasno provođenje zaključenih sporazuma	– Budžetska sredstva mjerodavnih institucija – Donatorska sredstva	Kontinuirano
C.4.	Razvijanje modaliteta za programe pomoći i podrške žrtvama terorističkog napada i njihovim porodicama			
	Ministarstvo sigurnosti BiH, Agencije za provođenje zakona u BiH, nadležne institucije entiteta i Brčko distrikta BiH	a) Praćenje međunarodnih propisa b) Inkorporirani međunarodni standardi u pravni okvir	– Budžetska sredstva mjerodavnih institucija – Donatorska sredstva	Kontinuirano

Uvidom u mjere i aktivnosti koje predviđa AP BiH 2021-2026, može se zaključiti da iste slijede strateški okvir Bosne i Hercegovine za prevenciju i borbu protiv terorizma, u skladu sa pozitivnim propisima u Bosni i Hercegovini i međunarodnim standardima. Međutim, među ovim mjerama samo jedna tretira oblast pomoći i podrške žrtvama terorizma kroz razvijanje

¹ Akcioni plan za provođenje Strategije Bosne i Hercegovine za prevenciju i borbu protiv terorizma za period 2021.–2026.

modaliteta za programe pomoći i podrške žrtvama terorističkog napada i njihovim porodicama. Ovo navodi na zaključak da je Akcionim planom predviđena predradnja definisana kao razvijanje modaliteta što bi u konačnici moglo rezultirati konkretnijim mjerama i programima, a na temelju tih modaliteta.

U pogledu slijeđenja međunarodnih standarda, a uvidom u Strategiju može se konstatovati da Strategija uvažava širok spektar međunarodnih instrumenata, standarda, konvencija, rezolucija i deklaracija koje tretiraju oblast prevencija i borba protiv terorizma. Međutim, u dijelu koji se odnosi na međunarodne standardne i instrumente pomoći i podrške žrtvama terorizma Strategija uzima u obzir Evropsku konvenciju o sprečavanju terorizma (1977) – Dodatni protokol uz ovu Konvenciju (2003); Konvenciju Vijeća Evrope o sprečavanju terorizma (2005) – Dodatni protokol uz ovu Konvenciju (2015); Globalnu strategiju UN-a za borbu protiv terorizma (2006); Akcioni plan UN-a za prevenciju nasilnog ekstremizma (2016); Strategiju Evropske unije za borbu protiv terorizma (2005); dok je izostala Deklaracija UN-a o ostemeljnim načelima pravde za žrtve krivičnih dela i zloupotrebe moći iz 1985., koja predstavlja sveobuhvatnu artikulaciju dužnosti i obaveza država da osiguraju pravni lijek žrtvama kršenja ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava uključujući i žrtve terorizma. S toga, nameće se nužnost dodatne analize međunarodnih instrumenata u ovoj oblasti od strane mjerodavnih institucija koje su zadužene za kreiranje modaliteta za izradu programa pomoći i podrške žrtvama terorizma u Bosni i Hercegovini.

Obzirom da Strategija u svom uvodnom dijelu napominje kako je donešena uz slijeđenje međunarodnih obaveza države Bosne i Hercegovine kao članice Ujedinjenih nacija, Vijeća Evrope, Organizacije za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE), Antiterorističke koalicije te kandidata za članstvo u Evropskoj uniji, dodatno se naglašava obaveza analize relevantnih međunarodnih instrumenata u oblasti podrške i pomoći žrtvama terorizma i inkorporiranja istih u domaći zakonodavni i strateški okvir u ovoj oblasti.

Analizirajući prethodnu Strategiju Bosne i Hercegovine za prevenciju i borbu protiv terorizma za period 2015.-2020. godina, uočava se znatan napredak u Strategiji BiH 2021.-2026., obzirom da ista predviđa određene konkretnije mjere i aktinosti u oblasti Odgovora/reakcije na terorističke akte i pomoć i podršku žrtvama terorizma.

ZAKLJUČAK

Prema dostupnim definicijama i rezultatima istraživanja možemo zaključiti da terorizam kao vodeći sigurnosni i društveno-politički izazov modernog doba uključuje zastrašivanje ili prisilu stanovništva ili vlada putem prijetnji ili činjenja nasilja. Teroristički napadi su napadi na stanovništvo, vlade, međunarodne organizacija, društvene vrijednosti i ljudska prava.

Stoga, borba protiv terorizma i zaštita žrtava trebaju biti glavni prioriteti međunarodne zajednice ali i vlada država cijelog svijeta.

U najširem smislu možemo reći da su žrtve terorizma pojedinci ili grupe ljudi diljem svijeta, koji su bili napadnuti, ozlijeđeni, traumatizirani ili izgubili živote tokom terorističkih napada. Viktimološki aspekt terorizma je tema koja zaslužuje više pažnje stručne javnosti, akademske zajednice, međunarodne zajednice i nadležnih državnih institucija s ciljem kreiranja politika i planova za učinkovitu pomoć i podršku žrtvama terorizma.

Pregledom relevantnih izvora možemo zaključiti da međunarodni instrumenti i smjernice za pomoć i podršku žrtvama terorizma sadrže okvirne smjernice sa ciljani odgovar na potrebe žrtava terorističkih akata koje je neophodno inkorporirati u domaći normativni okvir. Kako bi se odgovorilo na potrebe žrtava terorističkih akata.

IZVORI

- Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power New York, 29 November 1985.
- UN General Assembly resolution 60/288 of 8 September 2006, "The United Nations Global Counter-Terrorism Strategy".
- UN General Assembly resolution 72/284 of 2 July 2018, "The United Nations Global Counter-Terrorism Strategy Review".
- UN General Assembly resolution 73/305 of 28 June 2019, "Enhancement of international cooperation to assist victims of terrorism".
- Report of the Secretary-General on progress made by the United Nations system in supporting Member States in assisting victims of terrorism (A/74/790), 8 April 2020.
- DIREKTIVA 2012/29/EU EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 25. oktobra 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, podršku i zaštitu žrtava krivičnih djela.
- DIREKTIVA (EU) 2017/541 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 15. marta 2017. o suzbijanju terorizma i zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2002/475/PUP i o izmjeni Odluke Vijeća 2005/671.
- DIREKTIVA VIJEĆA EU 2004/80/EZ od 29. aprila 2004.o naknadi žrtvama krivičnih djela
- DIREKTIVA 2012/29/EU EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 25. oktobra 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, podršku i zaštitu žrtava krivičnih djela.
- COUNCIL OF EUROPE REVISED GUIDELINES, PROTECTION OF VICTIMS OF TERRORIST ACTS.
- ODLUKA OSCE-a br.618 (2004) - SOLIDARNOST SA ŽRTVAMA TERORIZMA
- Victims of Terrorism quality assistance Guide, PhD. Aida de Vicente Colomina.
- Strategija Bosne i Hercegovine za prevenciju i borbu protiv terorizma za period 2021. – 2026. godine („Službeni glasnik BiH broj 8/23).
- Akcioni plan za provođenje Strategije Bosne i Hercegovine za prevenciju i borbu protiv terorizma za period 2021. – 2026. godine („Službeni glasnik BiH broj 71/23).
- https://www.un.org/victimsofterrorism/sites/www.un.org.victimsofterrorism/files/220204_model_legislative_provisions.pdf
- https://commission.europa.eu/system/files/202112/eu_handbook_on_victims_of_terrorism_december_2021_hr.pdf
- https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2020-09/ran_vvt_handbook_may_2016_rs.pdf

HELP AND SUPPORT TO VICTIMS OF TERRORISM – INTERNATIONAL STANDARDS

Professional paper

Abstract

According to available data from security agencies around the world, terrorism represents a leading security challenge as one of the most complex, challenging and dangerous political and security phenomena. Terrorist organizations or groups direct their destructive activities to civilian targets in order to cause losses, cause fear and insecurity among the population and to send messages to governments about the importance of fulfilling their radical goals. Due to the large-scale terrorist attacks around the world since the beginning of the 21st century, the fight against terrorism arouses the increasing awareness of the professional public, and in this regard, help and support for victims of terrorism are taking more and more place and attention both in international instruments and in the domestic legislation of states.

In theory, there are many definitions of terrorism, but not a single and harmonized one. By looking at the large number of definitions created by international organizations and the academic community, we can conclude that all definitions have at least three main characteristics in common: the intention to cause death or serious bodily injury and damage to property, the targets are often randomly selected persons, especially civilians, with the purpose of intimidate the population or compel a government or international organization to do or refrain from doing an act.

Just as it is difficult to reach a consensus on the definition of terrorism, it also seems problematic to define the term 'victim' in the context of terrorist attacks. There are three main questions and areas for analysis and study in the field of assistance and support to victims of terrorism: specific needs of victims of terrorism, differences in the effect of different forms of terrorism on victims, and the question of whether the specificity of the attack merits different approaches to the victim.

Keywords: terrorism, attack, victim, help, support

Podaci o autoru

Lejla Čopelj, MA, Šefica Odjela za borbu protiv terorizma Ministarstva sigurnosti Bosne i Hercegovine. E-mail: lejlacopelj@fkn.unsa.ba